

معرفی و نقد کتاب «جامعه‌شناسی امید: یک نظریه جدید»

فاطمه محمدزاده^۱

درآمد

کتاب «جامعه‌شناسی امید: یک نظریه جدید» نوشته آدریان اسکریبانو (۲۰۲۵) به بررسی جامعه‌شناسی امید می‌پردازد و نظریه بنیادی جدیدی درباره امید با توجه به سنت‌های نظری کلاسیک جامعه‌شناسی، دیدگاه زنان بنیان‌گذار این رشته و همچنین بازسازی سهم نظریه‌های انقلاب، اتوپیا، تغییر اجتماعی و کنش جمعی پیشنهاد می‌کند. اسکریبانو در این کتاب، با معرفی عناصر اصلی نگاه جامعه‌شناختی به امید، سعی کرده با دیدگاهی انتقادی، ابزارهای نظری و روش‌شناختی برای درک و تغییر جهان اجتماعی ارائه می‌دهد. او در طول فصل‌های گوناگون تلاش می‌کند ساختاری نظری‌ای توسعه دهد که به خواننده امکان می‌دهد بفهمد چگونه جامعه‌شناسی امید علم زندگی است. او همچنین عناصر اصلی نظری و معرفت‌شناختی را برای ایجاد ارتباط بین اخلاق، زیباشناسی، سیاست دانش و تغییرات عمیق فعلی آن‌ها در مطالعه جامعه ارائه می‌دهد و با پیشنهادی هستی‌شناختی، نظری و معرفت‌شناختی توسعه جامعه‌شناسی امید، کتاب را پایان می‌دهد.

کلیدواژگان: امید، پرکتیس، انقلاب، آرمان‌شهر، تغییر اجتماعی، کنش جمعی.

معرفی نویسنده

آدریان اسکریبانو^۲ (۱۹۶۰)، نویسنده کتاب «جامعه‌شناسی امید: یک نظریه جدید»^۳ (۲۰۲۵)، انتشارات راتلیج، جامعه‌شناس و پژوهش‌گر آرژانتینی، مدیر «مرکز تحقیقات و مطالعات جامعه‌شناسی»^۴ و پژوهش‌گر ارشد در شورای ملی تحقیقات علمی-فنی آرژانتین است.

۱. دانشجوی دکتری جامعه‌شناسی، گروه علوم اجتماعی، دانشکده علوم اجتماعی و اقتصادی، دانشگاه الزهراء، تهران، ایران/mohammadzadeh.f@gmail.com

2. Adrian Scribano

3. Sociology of Hope: A New Theory

4. Centro de Investigaciones y Estudios Sociológicos (CIES)

وی مدیر «مجله مطالعات آمریکای لاتین در مورد بدن‌ها، عواطف و جامعه»^۱ و همچنین مدیر «برنامه مطالعه بدن‌ها، عواطف و جامعه»^۲ در مؤسسه تحقیقاتی جینو جرمانی دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه بوئنوس آیرس است. اسکریبانو، همچنین، پژوهش‌گر وابسته در انجمن LEIRIS (آزمایشگاه مطالعات میان‌رشته‌ای درباره قلمرو و تخیلات اجتماعی)^۳ پل‌والری مون‌پلیه در دپارتمان جامعه‌شناسی UFR ۵ (دانشکده علوم سوژه و جامعه) و استاد مدعو در دانشگاه تورنس استرالیا است.

علاوه بر کتاب «جامعه‌شناسی امید»^۴، او دارای مقاله‌ها و کتاب‌های متعددی است از جمله «سیاست حساسیت‌ها در چشم‌انداز جهانی»^۵ (۲۰۲۶)، «استعمار سیاره درونی: نظریه اجتماعی قرن بیست و یکم از سیاست حساسیت‌ها»^۶ (۲۰۲۳)، «عواطف در آثار کلاسیک جامعه‌شناسی: مطالعه‌ای در نظریه اجتماعی»^۷ (۲۰۲۳)، «عواطف در دنیای دیجیتال: تحقیقات اجتماعی»^۸ (۲۰۲۲)، «عشق به مثابه کنشی جمعی: آمریکای لاتین، احساسات و پرکتیس‌های بینابینی»^۹ (۲۰۲۱)، «پوپولیسم و پسااستعماری»^{۱۰} (۲۰۲۱).

خلاصه کتاب

اسکریبانو در این کتاب به بررسی جامعه‌شناسی امید می‌پردازد و مروری کلی بر «وضعیت کنونی پژوهش‌ها» درباره امید در جامعه‌شناسی ارائه می‌دهد و نظریه بنیادی جدیدی درباره امید با توجه به سنت‌های نظری کلاسیک جامعه‌شناسی، دیدگاه زنان بنیان‌گذار این رشته و همچنین بازسازی سهم نظریه‌های انقلاب، اتوپیا، تغییر اجتماعی و کنش جمعی پیشنهاد می‌کند.

1. Latin American Journal of Studies on Bodies, Emotions and Society
2. Study Program on Bodies, Emotions and Society
3. Laboratory of Interdisciplinary Studies on Realm and Social Imaginations
4. Sociology of Hope
5. Politics of Sensibilities in Global Perspective
6. Colonization of the Inner Planet 21st Century: Social Theory from the Politics of Sensibilities
7. The Emotions in the Classics of Sociology: A Study in Social Theory
8. Emotions in a Digital World Social Research 4.0
9. Love as a Collective Action: Latin America, Emotions and Interstitial Practices
10. Populism and Postcolonialism (Adrián Scribano, Maximiliano E. Korstanje, & Freddy Timmermann López)

هدف اسکریبانو در این کتاب ارائه عناصر اصلی نگاه جامعه‌شناختی به امید است که به خواننده این امکان را می‌دهد که جایگاه امید را در چارچوب جامعه‌شناسی و نظریه اجتماعی به‌طور کلی مشخص نماید. او سعی کرده با دیدگاهی انتقادی و این فرض که وظیفه اساسی جامعه‌شناسی امید، ارائه ابزارهای نظری و روش‌شناختی برای درک و تغییر جهان اجتماعی است، به موضوع توجه نماید. او بر فهم جامعه‌شناسی امید به عنوان یک نظریه انتقادی و علم زندگی تأکید دارد و در طول فصل‌های گوناگون تلاش می‌کند ساختاری نظری‌ای توسعه دهد که به خواننده امکان می‌دهد بفهمد چگونه جامعه‌شناسی امید علم زندگی است. از نظر نویسنده، تحلیل، نظام‌مند کردن و تفسیر پرمکثی‌های امید، بخش مهمی از جامعه‌شناسی امروز است. فروپاشی، شتاب‌گرایی، پیمان سبز جدید و کاهش سرعت تنها راه‌های تفکر و اندیشیدن درباره آینده نیستند. او همچنین عناصر اصلی نظری و معرفت‌شناختی را برای ایجاد ارتباط بین اخلاق، زیباشناسی، سیاست دانش و تغییرات عمیق فعلی آن‌ها در مطالعه جامعه ارائه می‌دهد و با پیشنهادی هستی‌شناختی، نظری و معرفت‌شناختی توسعه جامعه‌شناسی امید، کتاب را پایان می‌دهد.

از نظر اسکریبانو، امید از ابتدا موضوع مطالعه در علوم انسانی و اجتماعی بوده است. از نظر تئوریک و اپیستمیک، جامعه‌شناسی امید دارای چهار حوزه کاری به عنوان پیشینه و منبع است: روایت‌های اتوپیا و مطالعاتی که آن‌ها را تحلیل می‌کنند؛ بحث بر سر انقلاب‌ها و رویکردهای مفهومی مرتبط با آن؛ نظریه‌های تغییر اجتماعی؛ و مطالعات کنش جمعی. به هر روی، در این چهار حوزه بررسی، می‌توان پیوندهایی با نظریه اجتماعی تولید، گفت‌وگو و تعهد به امید را شناسایی کرد.

کتاب شامل سه بخش اساسی است: بخش اول) ارائه پیش‌زمینه نظری اساسی درباره امید و بازسازی نظری میراث ایده‌های امید در آثار کلاسیک اروپایی و زنان بنیان‌گذار؛ بخش دوم) توضیح محتوای نظری ایده‌های انقلاب، آرمان‌شهر، تغییر اجتماعی و کنش جمعی به مثابه پیش‌زمینه‌های جامعه‌شناسی امید؛ بخش سوم) ترکیب هندسه‌ای از امید مبتنی بر عشق، اعتماد، عمل متقابل و شادی از یک سو و ارائه جامعه‌شناسی امید به عنوان علمی درباره زندگی از سوی دیگر.

نویسنده در مقدمه کتاب با عنوان «دلایل، مسیرها و سفر»، به این موضوع اشاره دارد که وضعیت کنونی گسترش سرمایه‌داری در مقیاس جهانی، ویرانی سیاره‌ای است که بر تولد یک دین «جدید» از درماندگی و ناتوانی در بستر استعمار معاصر دلالت دارد؛

تثبیت جوامعی که به لذت فوری از طریق مصرف عادت کرده‌اند که شامل جهانی‌سازی احساسی‌سازی، منطق هدردادن و مصرف، سیاست انحراف و ابتذال (پیش‌پافتادگی) امر خیر است؛ حوزه‌هایی که در آن حقیقت، اعتماد و امید دست‌کاری و کالایی می‌شوند. در نظر نویسندگان، در چنین بستری، پیشنهاد مطالعه و بررسی شرایطی که امید را ایجاد می‌کنند، مطرح می‌شود. در جامعه‌ای که تسلیم پیامدهای پرکتیس‌های انسانی بر روی کره زمین شده است، او نظریه‌ای ارائه می‌دهد که در پی راه‌حل است. در علوم اجتماعی‌ای که از نظر او در سودمندی^۱ بوروکراتیزه شده است، او سفر مشترکی از شنیدن و پرکتیس‌های امیدوارانه را به عنوان عناصر معرفت‌شناختی و جامعه‌شناسی پیشنهاد می‌نماید.

نویسنده در مقدمه کتاب در پی پاسخ به سه پرسش است: چرا جامعه‌شناسی امید در شروع این قرن که با عصر دیجیتال، نشانه‌های دوران آنتروپوسن^۲، استعمار و نابرابری‌های اجتماعی و تثبیت شرایط فراملی سرمایه‌داری مشخص می‌شود، ضروری است. از نظر او، برای برخی از پرکتیس‌هایی که در افق فهم پدیدار می‌شوند همانند امید، جامعه‌شناسی معمولاً ساختار انتقادی، مفهومی و روش‌شناختی بسیار پیچیده‌ای ندارد. او در پرسش دوم در پی آن است که توضیح دهد چرا تلاش می‌کنیم رشته‌ای را پیشنهاد کنیم که اکولوژی‌های عاطفی معاصر را از نظر تأثیر آن بر محیط علمی و در تدوین و حتی گسترش جامعه‌شناسی مرتبط با مسائل انسان‌ها در میان دیگر اشکال افراد و هوش‌ها [هوش مصنوعی] و آگاهی‌هایی که در سال‌های اخیر تشکیل شده‌اند و خواننده را آگاه نماید؛ و در پرسش سوم می‌کوشد به خواننده نشان دهد که این پرکتیس‌ها و شیوه‌های دانش برای چه کسانی ساخته شده‌اند و چگونه این پرکتیس‌ها و شیوه‌ها ارتباط بین اخلاق، زیبایی‌شناسی، سیاست‌های دانش و اصلاحات شدید کنونی آن‌ها را در نظر می‌گیرند.

1. Productivity

۲. دوران آنتروپوسن (The traces of the Anthropocene)، صرفاً به یک دوره زمین‌شناختی اشاره نمی‌کند، بلکه به بررسی مسائل زیست‌شناختی (دگرگونی‌های بوم‌شناختی، محیطی، گرم‌شدن زمین، نابودی گونه‌ها و ...) در چارچوب فراختری می‌پردازد، آن‌ها را به واقعیت‌های حیات فردی و اجتماعی پیوند می‌زند و از منظری کاملاً متفاوت، نوعی چشم‌انداز سیاره‌ای به مناسبات انسان و طبیعت می‌نگرد و اجازه می‌دهد پرسش‌هایی نو درباره حق طبیعت صورت‌بندی شوند. در آنتروپوسن انسان به گفته برنو لاتور به یک عامل سیاره‌ای در دگرگونی‌های زمین‌شناختی تبدیل شده است؛ هرچند همین عاملیت بی‌سابقه به‌نوبه خود زمین را نیز بار دیگر به یک عامل تاریخ تبدیل کرده است. این دگرگونی بی‌سابقه و شتابان در مناسبات انسان و زمین مسائل تازه‌ای را پیش‌روی اندیشه اجتماعی قرار می‌دهد که مستلزم اندیشیدن به مناسبات انسان با جهان پیرامون (انسانی و غیرانسانی) و صورت‌بندی کنش‌های فردی و جمعی افراد در زمینه‌هایی فراتر از چارچوب‌های اجتماعی هستند. به نقل از: پورنیک، حسن (۱۴۰۲). آنتروپوسن و ضرورت نوعی رهیافت میان‌رشته‌ای: شبکه انسان-طبیعت-جامعه. فصلنامه مطالعات میان‌رشته‌ای در علوم انسانی ۱۵(۳): ۸۱-۱۰۹. doi: 10.22035/isih.2023.4653.4594

از نظر او، امید رنگ‌های چندگانه‌ای دارد؛ سایه‌هایی که از فلسفه، اخلاق، اقتصاد و جامعه‌شناسی متفاوت است. می‌توان آن را به مثابه اصلی سیاسی، فضیلتی فلسفی، هنجاری مذهبی، احساس یا پرکتیس اجتماعی در نظر گرفت. کتاب‌هایی مانند «اصل امید» ارنست بلوخ^۱ (۱۹۸۶)، «انقلاب امید» اریک فروم^۲ (۱۹۶۸) و «جامعه‌شناسی امید» هانری دروش^۳ (۱۹۷۹) نمونه‌هایی از آثار اکولوژی احساسی هستند که در آن‌ها درباره شیوه‌های مختلف تحولات، تغییرات و اقدامات آینده متنوع، مطالبی نوشته شده است.

در قرن ۲۱ نیز، امید در ارتباط با جنبش‌های اجتماعی علیه نئولیبرالیسم (دینرشتاین^۴، ۲۰۱۵)، امید درباره ارتباط با سیاست‌های فرهنگ، رفاه و مهاجرت در اروپا (نوروچل و همکاران^۵، ۲۰۲۰)، محوریت امید از دیدگاه‌های مختلف الهیاتی و فلسفی (ون دن هوپل^۶، ۲۰۲۰)، تجربیات معاصر سوگ یا امید در مهاجرت آفریقایی (کلیست و تورسن^۷، ۲۰۱۷) بحث شده است، همچنین روش‌های مختلفی برای مفهوم‌سازی امید ارائه شده است؛ برای نمونه در رابطه با خطرات زیست‌محیطی و جامعه‌شناسی (لوئک^۸، ۲۰۰۷) و یا دیدگاه روابط با عموم و/یا جمع (امید کوچک و امید بزرگ) به عنوان موضوع امید در تاریخ (برک^۹، ۲۰۱۲).

اسکریبانو امید را پرکتیسی می‌داند که به نحوی با عرصه‌های خصوصی، جمعی و عمومی به‌گونه‌ای تعامل می‌کند که تصویرهایی از جهان در ارتباط با آینده، انتظارات و اعتماد شکل می‌دهد، جایی که افراد در تمامی موقعیت‌ها و گرایش‌های دیالکتیکی شخص (فرد، بازیگر، کنشگر) موضوع و نویسنده درگیر یا مخاطب قرار می‌گیرند. رنج جهانی که با خشونت، بی‌عدالتی و سرکوب همراه شده است، فرد را وادار می‌نماید که به امید فکر کند. صحبت کردن یا گوش دادن به امید به معنای ساختن آن است؛ حرف زدن درباره امید به معنای مراقبت از اکتونی است که به فرد اندیشیده می‌شود.

1. The Principle of Hope (Ernest Bloch)
2. The Revolution of Hope (Erich Fromm)
3. The Sociology of Hope (Henri Desroche)
4. Dinerstein
5. Norocel et al.
6. Van den Heuvel
7. Kleist & Thorsen
8. Lueck
9. Burke

امید پرکتیسی پیش‌نگرانه برای آینده است؛ انسان‌ها «دارای» امید نیستند؛ آن را در اختیار ندارند، بلکه کاری انجام می‌دهند که وقتی به آینده برای تحقق آن اشاره می‌کند، دلالت بر «از قبل وجود داشتن»، یک «اینجا/اکنون» ساخت‌مند است. امید با دیالکتیک زمان و مکان مرتبط است. در گذشته زندگی می‌کنیم، زیرا زمان حال و اکنون ما است؛ آینده فقط از حال ساخته نمی‌شود، زیرا تغییر آینده گذشته را تغییر می‌دهد. امید امروز است اما نتیجه دیروز. امید بازسازی هستی^۱ با [منطق] هستی است.

بخش اول کتاب (ارائه پیش‌زمینه نظری اساسی درباره امید و بازسازی نظری میراث ایده‌های امید در آثار کلاسیک اروپایی و زنان بنیان‌گذار) در فصل‌های اول، دوم، سوم و چهارم به این بحث می‌پردازد.

فصل اول کتاب، «پیشینه نظری برای جامعه‌شناسی امید»، به معرفی و جمع‌بندی‌ای از جامعه‌شناسی امید و برخی از مؤلفه‌های اصلی اشاره گردیده است. هدف نویسنده در این فصل، تأکید بر جایگاه معرفت‌شناختی اندیشمندان کلاسیک در جامعه‌شناسی امید است تا بدانیم چگونه جهان متفاوتی بسازیم. همچنین به ضرورت و فوریت امید به عنوان سهمی اساسی در آینده جامعه‌شناسی و علوم اجتماعی در قرن بیست و یکم تأکید می‌کند. تمرکز اصلی این فصل بر بررسی محورهای اصلی جامعه‌شناسی امید در عصر حاضر است و استراتژی‌های استدلالی نویسنده عبارت می‌باشند از: ارائه برخی ویژگی‌های کلی در مورد امید، آینده و خوش‌بینی؛ خلاصه‌سازی مؤلفه‌های مرکزی یک پژوهش جامعه‌شناختی درباره امید؛ و تشریح چگونگی برخی از جنبه‌ها در فصل‌های بعدی مانند نشانه‌هایی برای توسعه آینده جامعه‌شناسی امید.

نویسنده در فصل دوم کتاب با عنوان «امید در آثار کلاسیک‌های جامعه‌شناسی»، قصد دارد نشان دهد چگونه می‌توان مضمون‌های اصلی امید را در متون کلاسیک‌های علوم اجتماعی به‌ویژه جامعه‌شناسی شناسایی کرد. برای دستیابی به این هدف، این فصل شامل بخش‌های جایگاه امید در فلسفه اجتماعی؛ کلاسیک‌های جدید امید؛ میان‌هستی‌شناسی و انقلاب؛ نظریه انتقادی و امید؛ امید؛ برخی میراث‌های کلاسیک‌ها است. در ادامه نویسنده به این موضوع اشاره دارد که تلقی «امید» به عنوان ابژه دانش، برای نظریه‌پردازان کلاسیک، به معنای مسئله‌ساز شدن در مورد «لحظه»، «تداوم»، «گسست» و «امر نوظهور» بود. اسکریبانو همچنین اشاره می‌کند که جامعه‌شناسی به عنوان علمی خاص متولد شد تا به شکلی از

1. Being

مهندسی اجتماعی تبدیل شود که جامعه‌ای متفاوت را بازسازی می‌کند، یا در قالب اتحاد عقلانی بین پرولتاریا و دانشمندان (کنت)؛ یا به عنوان اخلاقیات جدیدی که شکاف‌های تولیدشده توسط صنعت‌گرایی را تقویت می‌کند (دورکیم)؛ یا تحت شرایط انقلاب برای به دست آوردن جامعه بی طبقه (مارکس). امید تمرین احساسی است که به آینده جامعه اشاره دارد و همه بنیان‌گذاران متقاعد شده بودند که جامعه‌شناسی رشته علمی است که به این سؤال پاسخ می‌دهد.

در فصل سوم «امید در نظریه اجتماعی آمریکای لاتین»، نویسنده به دیدگاه‌های این نظریه‌پردازان اشاره دارد.^۱ آمریکای لاتین خود را به عنوان منطقه‌ای مستقلی در علوم اجتماعی شکل داده و مجموعه‌ای از نظریه‌ها را که به صورت انتقادی به انقلاب و امید می‌پردازند، بسط داده است که در این زمینه، امید جایگاهی بنیادین دارد. در این سنت نظری، تعامل میان انقلاب، اتوپیا، تغییر اجتماعی و کنش جمعی را می‌توان به عنوان پیش‌زمینه‌های نظری جامعه‌شناسی امید شناسایی کرد. نویسندگان آمریکای لاتین به وضوح نشان می‌دهند که چگونه توجه به توسعه علوم اجتماعی که حول نیازها، تمایلات و خواسته‌های جامعه بیان می‌شود، مستلزم اندیشیدن به امید نه تنها به عنوان یک عمل احساسی یا عمل بینابینی، بلکه به عنوان کلیدی نظری برای درک ساختار اجتماعی است. انگیزه این اندیشمندان ساختن جهانی بهتر، برانگیختن عمل اجتماعی و بسط و توسعه بدیع افکاری که ویژگی‌های جوامع شکل گرفته در «جهان‌های بهتر» را شرح می‌دهند. در چشم‌انداز چندگانگی آمریکای لاتین، نظریه‌ای درباره امید مستلزم تدوین یک پارادایم به عنوان چارچوبی برای علوم اجتماعی و ترسیم جهان پیرامون جامعه‌ای عادلانه‌تر است. در اینجا، امید به معنای پذیرش این است که پروژه آماده تبدیل شدن به یک آرمان شهر است، در حال توسعه و در حال ساخت که باید انجام شود.

فصل چهارم «زنان و امید: در تقاطع مشارکت سیاسی و علوم اجتماعی»؛ به دیدگاه‌های زنان بنیان‌گذار بر جامعه‌شناسی و علوم به طور کلی اشاره می‌کند که درباره امکان‌های تحول اجتماعی و کنش‌های امیدوارانه تحقیق، تفکر و کار کرده‌اند. این فصل خلاصه‌ای از

۱. این فصل، مسیر اندیشه حوزه مارتی و حوزه کارلوس ماریاتیگی را به عنوان نمایندگان نویسندگان کلاسیک، فلورستان فرناندز و گونزالس کاسانووا را به عنوان پیشگامان جامعه‌شناسی علمی در این منطقه و همچنین اندیشه‌های پائولو فریره و فرانک هینکلارمت را به دلیل جایگاه میان‌رشته‌ای آن‌ها و آثار آنبیال کیخان و اورلاندو فالز بردا به عنوان نمایندگان دیدگاه‌های پسااستعماری، بررسی می‌کند.

2. Harriet Martineau, Charlotte Anna Perkins, Sophonisba Breckinridge, Jane Adams, Prudencia Ayala, Dora Mayer, Salomé Urena, Hermila Galindo Acosta, Nisia Floresta, & Paulina Luisi Janicki

اندیشه‌های این زنان متفکر را ارائه می‌دهد. توجه به سهم نظری زنان فیلسوفان، جامعه‌شناس، مبارز و متعهد به واقعیت اجتماعی، به معنای تأکید بر این است که جامعه‌شناسی امید دانشی است که در آن «بدن» جایگاه دارد، وظیفه تحقیق عملی جدایی‌ناپذیر است که در آن بدن و احساس بر زندگی مرتبط با دانش تأکید می‌کند. افزون‌براین، این زنان شاهد اندیشیدن و احساس متفاوت به آینده هستند، آینده‌ای که نه صرفاً تصور می‌شود، بلکه حس و تجربه می‌گردد. از جمله این زنان متفکر هریت مارتینو^۱ (۱۸۰۲-۱۸۷۶) و شارلوت پرکینز گیلمن^۲ (۱۸۶۰-۱۹۳۵) هستند. گیلمن، امید را روشی فعال و ویژه برای تشریح هنجارهای اجتماعی برای ساختار آینده جامعه می‌داند. امید پرکتیسی احساسی است که می‌سازد و همراه با شجاعت، اکولوژی عاطفی را با عشق و حقیقت همراه می‌کند. از نظر مارتینو نیز، امید با لحظه‌های تکامل جوامع مطابق با تفسیر خاص او از کنت همراه است و عملی بدون تعالی نیست.

در فصل پنجم «در گام‌های انقلاب به مثابه مبنای نظری خاستگاه جامعه‌شناسی امید»، نویسندگان اذعان می‌دارد که یکی از پایه‌های نظری جامعه‌شناسی امید را می‌توان در نظریه‌های انقلاب جست‌وجو کرد که سنت‌های آن، تضمینی اجتناب‌ناپذیر برای اندیشیدن به فردا (آینده) به منزله دگرگونی رادیکال ذهنیت‌سازی‌ها و سازوکارهای فرآیند سلطه کنونی فراهم می‌کند. او انقلاب را دیدگاهی رادیکال از امید می‌داند که در این معنا، رادیکال دست‌کم سه مفهوم را شامل می‌شود: نیاز به رسیدن به ریشه و چرایی انگیزه‌ها و علل میل به دگرگونی؛ ضرورت ارتباط دادن آنچه مشاهده می‌شود با فرایند تکوین و باستان‌شناسی تجربی آن؛ و هدف شناخت ارتباطات و پیامدهای ریشه‌های رویدادها. این فصل با هدف ارائه امید به مثابه احساسی که انگیزه برای دگرگونی‌های اساسی در ساختار مردم، جوامع و روابط میان انسان و سیاره و دیگر موجودات زنده ساکن آن است، تدوین شده است. به این ترتیب، تلاشی برای ترسیم ویژگی‌های اصلی «انقلاب در امید» به مثابه کنشی بینایی که راه را برای گرایشی انقلابی برای بهبود زندگی و سلامت جمعی باز می‌کند، فراهم شده است. برای به این هدف، این فصل شامل دو محور اصلی است: ارائه نظریه‌های گوناگون انقلاب و بررسی ارتباط آن‌ها با امید؛ و تحلیل جایگاه این نظریه‌ها در جامعه‌شناسی امید به عنوان نظریه انقلابی. در نهایت این فصل خواستار در نظر گرفتن شیوه‌های امیدوارانه به عنوان اقدامات روزانه برای تحول است.

1. Harriet Martineau

2. Charlotte Perkins Gilman

فصل ششم به «نظریه‌های اتوپییایی به مثابه بستری برای امید» اختصاص دارد. نظریه‌های اتوپییایی را می‌توان همچون هندسه‌ای متغیر متشکل از چهار ضلع توضیح داد که هر ضلع دارای طول، حجم و وزنی هستند که به زمان، مکان و امکانات تفسیری هر جامعه در به‌کارگیری اتوپییای خود بستگی دارد. این چهار ضلع دلالت بر نگاهی به رابطه میان زمان و مکان؛ تعیین فضای برابری؛ ترسیم سناریویی برای بهبودها و اصلاحات ممکن؛ و روایتی جدید از زندگی خوب دارند. این فصل نشان می‌دهد که جامعه‌شناسی امید ارتباطی مستقیم با دیدگاه‌های اتوپییایی دارد. برای دستیابی به این هدف، در این فصل چگونگی نمودهای «امید» در «هندسه متغیر اتوپیا» بررسی می‌شود تا ابعاد نظری و عملی امید در پرتو اندیشه اتوپییایی آشکار گردد. از نظر نویسنده یکی از ویژگی‌های اصلی جامعه‌شناسی امید، ساختن تبیینی انتقادی از برابری‌های جایگاه طبقاتی و وضعیت سوژه‌هایی است که آینده مشترک محتوای اتوپییایی به آن‌ها اشاره دارد. نقطه شروع برای هر مؤلفه اتوپییای آینده مشترک، برنامه‌ریزی، تنظیم و تشخیص تعاملات متقارن است که در آن تلاش‌ها، ویژگی‌ها و فرصت‌ها متعادل باشند.

نویسنده در فصل هفتم، «تغییر اجتماعی، جامعه‌شناسی و امید»، به نظریه‌ای درباره تغییر اجتماعی به عنوان ستون مفهومی سوم حوزه امید، در کنار انقلاب و نظریه‌های اتوپییایی، توجه می‌کند. ویژگی‌های اصلی تمام اندیشه‌های مرتبط با تغییر اجتماعی در چارچوب جامعه‌شناسی امید عبارت‌اند از: تغییر در هنجارهای اجتماعی؛ اصلاح سیستم‌های پاداش و جبران خسارت؛ تغییر روابط اجتماعی؛ دگرگونی در منابع سلسله‌مراتبی. جامعه‌شناسی امید باید در چارچوب ساختار هنجارهای اجتماعی و «استحکام‌بخش (سیمانی)» که جوامع را به هم پیوند می‌دهد، فهم شود. در این معنا، امید، استحکام‌بخش همه تغییرات است و این فصل تلاش می‌کند این نکته را آشکار سازد. نظریه‌های تغییر اجتماعی به عنوان ستونی اساسی معرفت‌شناسی در جامعه‌شناسی امید ارائه می‌شوند، زیرا امکان تحلیل و تبیین دگرگونی‌ها قواعد را ممکن می‌سازد. در این فصل نویسنده به اهمیت ایده‌های پیشرفت، نوسازی و توسعه‌گرایی به عنوان شرح تصویری از جهان که در آن «استعمار آینده» محوریت می‌یابد، توجه می‌کند. در این فصل، دیدگاه‌های نظری مختلف در مورد تغییر اجتماعی در جامعه‌شناسی بررسی و در نهایت ارتباط میان تغییر اجتماعی و امید آشکار می‌شود. تغییرات اجتماعی شامل تغییر منابع سلسله‌مراتبی است که مستلزم پرسیدن دوباره از خودمان است که چه کسی مسئول است، چه کسی نافرمانی می‌کند و چه چیزی ارزشمند محسوب می‌شود.

بنابراین، بازگشت به منطق پیشین، جامعه‌شناسی امید راهی برای تحقق تغییر اجتماعی است. تغییر قوانین شناخت، عمل و قدرت، از اهداف تأثیرات مورد انتظار جامعه‌شناسی امید است که توسط تاریخ متراکم نظریه‌های تغییر اجتماعی حمایت می‌شود.

نویسنده در فصل هشتم، «کنش جمعی به مثابه پراکتیس‌های امیدوارکننده»، به دیدگاه‌های کنش جمعی بر اساس تحقیق در مورد جنبش‌های اجتماعی جدید؛ ارتباط میان احساسات و کنش جمعی؛ ویژگی‌های اصلی جایگاه کنش جمعی در جامعه‌شناسی، اشاره کرده است. از این نظر، ابتدا مهم است بر این ایده تأکید شود که تمام کنش‌های جمعی تجلی حد سازگاری سامانمند هستند، جایی که سرمایه‌گذاری عاطفی از طریق کنش‌های بینابین روی می‌دهد و در همین زمینه، مجموعه‌ای از تجربه‌های مثبت متولد می‌شود. بنابراین، جامعه‌شناسی امید به بررسی کنش‌های جمعی و بسط جامعه‌شناسی کنش جمعی اشاره دارد. تلاش می‌کند با برجسته‌کردن ارتباطات بین نظریه‌های کنش جمعی و برخی از ویژگی‌های مفهومی اصلی امید، نشان دهد که چگونه کنش‌های جمعی را می‌توان به عنوان پرکتیس‌های امیدوارکننده فراتر از کنش‌های جمعی معطوف به مرگ درک کرد. این فصل بدون رمانتیسیم، آوانگارد یا پیشرفت‌گرایی کاذب، در پی نشان دادن این است که چگونه کنش‌های جمعی، با امکان تلفیق سرمایه‌گذاری‌های عاطفی، خلاقیت و جست‌وجوی خودمختاری، انسان را به سوی امید به چالش می‌کشند. نویسنده در این فصل تبیین جمعی را که امکان می‌دهد فقدان‌ها، نشانه‌ها و پیام‌های ساختارهای اجتماعی را مشاهده شود ترسیم می‌کند. همچنین زنجیره‌های اتصال بین مرزها، خطوط و محدوده‌ها را بررسی می‌کند که از طریق آن‌ها ممنوعیت‌های جمعی تبدیل به پرکتیس‌های امیدوارکننده می‌شوند.

بخش سوم: ترکیب هندسه‌ای از امید مبتنی بر عشق، اعتماد، عمل تقابل و شادی از یک سو و ارائه جامعه‌شناسی امید به عنوان علمی درباره زندگی از سوی دیگر.

فصل نهم «از عشق تا امید؛ در بستر تحولات فراجهانی شدن و استعمار سیاره درونی [سیاره زمین]»، نویسنده اذعان می‌کند که در دو دهه اول قرن بیست و یکم، مجموعه‌ای از چالش‌ها بر فرایندهای ساختاری و زندگی انسان‌ها در این سیاره پدید آمده است. تکثر موقعیت‌ها در حوزه‌های سلامت جمعی، منابع مشترک و اقتصاد سیاسی اخلاق، دلالت بر تنوع در سیاست حساسیت‌های عاطفی و اکولوژی‌ها داشت. این امر تغییراتی در احساسات رایج بر کره زمین ایجاد کرد: از یک سو، ترس، اضطراب، خشم و عدم قطعیت؛ و از سوی دیگر، عشق، اعتماد، عمل متقابل، شادی و امید. این فصل در پی آن است که مسیر از عشق

به مثابه یک «رسوایی» تا امید را روشن سازد و از میان پیامدهای عاشقانه و امیدبخش اعتماد، عمل متقابل و شادی عملی عبور کند، چیزهایی که علوم اجتماعی اغلب از یاد می‌برند و اکنون مؤلفه‌های محوری جامعه‌شناسی امید تلقی می‌کنند. برای دستیابی به این هدف، ویژگی‌های بارز عشق، اعتماد، عمل متقابل و شادی به‌طور سیستماتیک ارائه می‌شوند؛ ارتباط آن‌ها با خودمختاری، اجتماعیت، برابری و عدالت به‌عنوان نشانه‌هایی برای بررسی جامعه‌شناسی اجتماعی و انتقادی برجسته می‌شوند. ما زندگی می‌کنیم، زیرا در تجربه‌ای از همبستگی اجتماعی با دیگران هستیم؛ می‌توانیم به آینده بیندیشیم به خاطر این‌که زمان و فضا را با دیگران به اشتراک می‌گذاریم؛ انرژی فیزیکی، شخصی و اجتماعی ما نتیجه به اشتراک‌گذاری سیاره با تمام موجوداتی است که در آن ساکن هستند. امید از تجربه عشق به مثابه تقویت استقلال شخصی، اعتماد به عنوان فرآیند همبستگی (اجتماعی) و برابری که از عمل متقابل ایجاد می‌شود و شادی که عدالت را ایجاد می‌کند، به دست می‌آید. نویسنده در فصل دهم، «جامعه‌شناسی امید و علوم انسانی به مثابه علم زندگی»، بر این عقیده است که جامعه‌شناسی امید زمانی به بهترین شکل درک می‌شود که در چارچوب علوم انسانی و علوم اجتماعی به مثابه علوم زندگی بررسی شود. بازاندیشی این منطق که چگونه علوم انسانی و اجتماعی با زندگی مرتبط هستند، ضروری و فوری است. هدف این فصل، توسعه جامعه‌شناسی امید به مثابه علم زندگی است. نویسنده در این فصل به عنوان نتیجه‌گیری کتاب به بحثی نظری-معرفت‌شناختی درباره جامعه‌شناسی امید می‌پردازد و آن را به عنوان علم زندگی مطرح می‌کند و استدلال‌هایی برای در نظر گرفتن جامعه‌شناسی امید در کنار علوم انسانی و اجتماعی به مثابه علوم زندگی ارائه می‌دهد. بدون زندگی، نه «سیاره ما» و نه هیچ موجود زنده‌ای وجود ندارد و بالعکس. راه حفظ زندگی، ایجاد و توسعه چرخش کوپرنیکی در مطالعه سیستماتیک آن با قرارداد دادن جامعه‌شناسی امید به عنوان رشته‌ای ساختاری برای چنین عملیاتی است.

ارزیابی محتوای کتاب

این کتاب مطالعه‌ای ساده درباره امید نیست، بلکه به حوزه‌ای در جامعه‌شناسی پرداخته که فرارشته‌ای است. به تعبیر نویسنده، هندسه‌ای نظری-تجربی است، چارچوبی که از تلفیق جامعه‌شناسی بدن‌ها، احساسات و عواطف؛ نگاه معرفت‌شناختی که از پیوند میان رئالیسم انتقادی دیالکتیکی، نظریه انتقادی و هرمنوتیک انتقادی؛ و دیدگاهی پساتجربه‌گرایانه،

پساقطی، پساستعماری و پساجنسیتی، شکل می‌گیرد. کتاب جامعه‌شناسی امید، به موضوعی مهم در عصر حاضر اشاره می‌نماید، این پرسش‌ها را پیش‌روی و در ذهن خواننده برمی‌انگیزد که کتاب حاضر چه تعریفی از امید دارد؛ عناصر اساسی، شکل‌ها و ابعاد بنیادین امید کدام‌اند؟ امید چگونه در چارچوب مناسبات اجتماعی، فرهنگی و حتی سیاسی ساخته و بازساخت می‌شود و با کدام رویکردها، دیدگاه و نظریه‌های جامعه‌شناختی به پدیده امید پرداخته است، همچنین چه ضرورتی دارد که از جامعه‌شناسی امید سخن گفته شود؟

نویسنده امید را به عنوان ساختار تولید معنا در دل نابرابری‌ها و بحران‌های اجتماعی که خود به آن‌ها اشاره می‌کند، بازتعریف می‌کند که موضوع مهمی است. همچنین با اتخاذ رویکردی تاریخی و فرهنگی و دیدگاه انتقادی به مطالعه امید می‌پردازد و تاحدوی رویکردهای نظری امید را مطرح می‌کند و با بررسی الزامات آن‌ها سعی دارد بین مباحث نظری و مسئله امید با توجه به واقعیت‌های پیچیده جهان معاصر ارتباط برقرار کند و از تأکید صرف بر مباحث و مسائل نظری اجتناب نماید. او امید را به عنوان واقعیتی اجتماعی می‌بیند نه عمل احساسی، بلکه به عنوان کلیدی نظری برای درک ساختار اجتماعی، پرکتیسی که با عرصه‌های خصوصی، جمعی و عمومی در تعامل است و تصویرهایی از جهان در ارتباط با آینده، انتظارات و اعتماد شکل می‌دهد. نویسنده با توجه و بازخوانی دیدگاه‌ها و اندیشه‌های جامعه‌شناسان کلاسیک و معاصر در این حوزه گامی مهمی در آشنایی با این دیدگاه‌ها به‌ویژه با آشنایی دیدگاه‌های زنان بنیان‌گذاری داشته است که ناشناخته مانده بودند. همچنین، توجه او به دیدگاه‌های نظریه‌پردازان آمریکای لاتین و استفاده از دیدگاه‌های آن‌ها به عنوان پیش‌زمینه‌های نظری و معرفتی و سعی در تدوین پارادایمی بر اساس دیدگاه‌های این نظریه‌پردازان در حوزه جامعه‌شناسی امید، ارزشمند است. همچنین، ارتباطی که نویسنده میان انقلاب، تغییر اجتماعی و کنش جمعی با امید در فصل‌های ششم، هفتم و هشتم مطرح می‌کند را می‌توان نقطه قوتی دانست از منظر جامعه‌شناسی سیاسی که به امید به مثابه نیروی سیاسی و اجتماعی که می‌تواند مبنای کنش جمعی و حتی دگرگونی ساختاری قدرت قرار گیرد، توجه می‌کند.

مطالعه این کتاب برای محققان و دانشجویان علاقه‌مند به رشته‌های جامعه‌شناسی، انسان‌شناسی، علوم سیاسی و روان‌شناسی مفید و جذاب است. این کتاب را این جهت می‌توان اثری ارزنده‌ای دانست که تاحدودی کمبود تألیفات دانشگاهی در حوزه

جامعه‌شناسی را می‌تواند پُر نماید. به خصوص در ایران، در این حوزه با محدودیت‌های زیادی مواجه هستیم و منابع علمی و درسی خیلی محدودی در زمینه نظری و تحلیلی در این حوزه در دسترس دانشجویان و محققان وجود دارد.

منبع:

Scribano, Adrian (2025). *Sociology of Hope: A New Theory*. London: Routledge.

Introduction and Criticism of the Book «Sociology of Hope: A New Theory»

Abstract

Adriana Scribano's book «The Sociology of Hope: A New Theory» (2025) examines the sociology of hope and proposes a new fundamental theory of hope, taking into account the classical theoretical traditions of sociology, the perspective of the founding women of the field, and also reconstructing the contributions of theories of revolution, utopia, social change, and collective action. In this book, by introducing the main elements of the sociological view of hope, Scribano attempts to provide, from a critical perspective, theoretical and methodological tools for understanding and changing the social world. Throughout the various chapters, she attempts to develop a theoretical structure that allows the reader to understand how the sociology of hope is a science of life. He also presents the main theoretical and epistemological elements for establishing the connection between ethics, aesthetics, the politics of knowledge and their current profound changes in the study of society, and concludes the book with an ontological, theoretical, and epistemological proposal for the development of a sociology of hope.

Keywords: Hope, Practice, Revolution, Utopia, Social change, Collective action.